(Manba. *dshk.shaffofqurilish.uz* sayti) [5]

Namangan shahrida hozirgi kunda Davlatobod va Yangi Namangan tumanlari hamda Namangan shahar hokimligi hududlari mavjud. Shahar aholisi 1 millionga yetishini hisobga olgan holda, shaharning tarixiy qismida Chorsu tumanini va qolgan hududlarda Namangan tumanini tashkil etilsa, shaharda jami 4 ta tuman tashkil etilgan bo‘lar edi.

Xulosa qilib aytganda, aholi zich joylashgan shaharcha va qishloqlarni birlashtirish asosida yangi shaharlar tashkil etish, ayniqsa, Namangan atrofidagi hududlarni kengaytirish orqali yirik aglomeratsiyani shakllantirish viloyat rivojiga kuchli turtki beradi. Shu bilan birga, Chust, Chortoq va Kosonsoy kabi shaharlarni katta shaharlar darajasiga olib chiqish orqali hududiy muvozanat ta’minlanadi. Mazkur islohotlar natijasida viloyatda shaharlar ierarxiyasi shakllanib, urbanizatsiya darajasi sezilarli darajada oshadi, infratuzilma rivojlanadi va iqtisodiy faollik kuchayadi. Natijada 2030-yilga borib viloyatda urbanizatsiya darajasini yuqori bosqichga olib chiqish hamda Namangan shahrini 1 million aholiga ega shaharga aylantirish imkoniyati yuzaga keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbaalar.

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 10-yanvardagi "Urbanizatsiya jarayonlarini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PF-5623-son Farmoni.
2. Soliyev A.S., Tashtayeva S.K., Egamberdiyeva M.M. Shaharlar geografiyasi. — Toshkent: Universitet, 2018. — 184 b.
3. Nazarov M.T., Qodirov R.B. Namangan viloyati shaharlari va shaharchalarining demografik hamda urbanistik salohiyati // Geografiya va geourbanistika masalalari. — Namangan, 2022. — № 2. — B. 45–52.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. Namangan viloyatining statistik axborotnomasi (2023–2024-yillar). — Namangan, 2024.
5. https://dshk.shaffofqurilish.uz/

FARG‘ONA VODIYSIDA URBANISTIK JARAYONLARNING SHAKLLANISHI VA HUDUDIY RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI.

Akbarova Zuhraxon Azimjon qizi
Farg‘oan davlat universiteti 2-kurs magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Farg‘ona vodiysida urbanistik jarayonlarning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va hududiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Farg‘ona vodiysi O‘zbekistonning aholisi zich joylashgan, iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan faol hududlaridan biri hisoblanadi. Maqolada vodiy shaharlarining tarixiy rivojlanishi, sanoat, transport, demografik o‘sish, migratsiya jarayonlari hamda tabiiy-geografik omillarning urbanizatsiyaga ta’siri yoritiladi. Shuningdek, Farg‘ona, Andijon va Namangan viloyatlarida shaharlar tizimining shakllanishi, kichik va o‘rta shaharlarning rivojlanish yo‘nalishlari hamda urbanistik jarayonlarning hududlar kesimidagi farqli jihatlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari Farg‘ona vodiysida urbanizatsiya jarayonlari aholining joylashuvi, ishlab chiqarish kuchlari va infratuzilma rivoji bilan uzviy bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar:*Farg‘ona vodiysi, urbanizatsiya, urbanistik jarayonlar, hududiy rivojlanish, shaharlar tizimi, demografik o‘sish, infratuzilma, migratsiya, shahar aglomeratsiyasi.*

Kirish. Bugungi kunda urbanizatsiya jarayonlari mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim omillardan biri hisoblanadi. Shaharlarning kengayishi, aholining shaharlarda to‘planishi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarining rivojlanishi hududiy taraqqiyotga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, aholisi zich joylashgan hududlarda urbanistik jarayonlarning shakllanishi va rivojlanish xususiyatlarini o‘rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Farg‘ona vodiysi O‘zbekistonning eng qadimiy, iqtisodiy faol va aholisi zich joylashgan hududlaridan biri bo‘lib, bu yerda shaharlar tizimi tarixiy, tabiiy-geografik,

demografik va iqtisodiy omillar ta’sirida shakllangan. Vodiyning Andijon, Farg‘ona va Namangan viloyatlarida shaharlarning joylashuvi, sanoat markazlarining rivojlanishi, transport infratuzilmasining kengayishi hamda aholining tabiiy va mexanik harakati urbanistik jarayonlarga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda.

Farg‘ona vodiysida urbanizatsiya jarayonlari hududlar kesimida bir xil kechmaydi. Ayrim shaharlarda sanoat va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining rivojlanishi urbanistik o‘sishni tezlashtirayotgan bo‘lsa, boshqa hududlarda tabiiy resurslar, yer maydonlarining cheklanganligi, aholi zichligi va infratuzilma imkoniyatlari shaharlarning rivojlanish yo‘nalishlarini belgilab bermoqda. Shu bois Farg‘ona vodiysida urbanistik jarayonlarning shakllanishi va hududiy rivojlanish xususiyatlarini o‘rganish dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur maqolada Farg‘ona vodiysida urbanistik jarayonlarning shakllanish omillari, shaharlar tizimining rivojlanishi, aholining joylashuvi hamda urbanizatsiyaning hududiy xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida vodiy hududida shaharlarning iqtisodiy, demografik va infratuzilmaviy rivojlanishi urbanistik jarayonlar bilan uzviy bog‘liq holda yoritiladi.

Natija va muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Farg‘ona vodiysida urbanistik jarayonlar tabiiy-geografik sharoit, aholi zichligi, sanoat tarmoqlarining joylashuvi, transport yo‘llari va tarixiy shakllangan shaharlar tizimi bilan bevosita bog‘liqdir. Vodiy hududida shaharlar nisbatan yaqin masofada joylashgan bo‘lib, bu aholi harakati, mehnat migratsiyasi, savdo-sotiq, xizmat ko‘rsatish va ishlab chiqarish aloqalarining kuchayishiga olib kelmoqda.

Farg‘ona vodiysining Andijon, Farg‘ona va Namangan viloyatlarida urbanizatsiya darajasi bir xil emas. Namangan viloyatida shahar aholisi ulushi yuqoriroq bo‘lib, bu viloyatda shahar va shaharchalar tizimining faol rivojlanganligini ko‘rsatadi. Farg‘ona viloyatida urbanizatsiya sanoat markazlari, transport infratuzilmasi va xizmat ko‘rsatish sohalari bilan bog‘liq holda shakllangan. Andijon viloyatida esa aholi zichligi yuqori bo‘lishiga qaramay, shahar va qishloq aholisi o‘rtasidagi nisbat nisbatan muvozanatli ko‘rinadi.

1-jadval

Farg‘ona vodiysi viloyatlarida urbanizatsiya darajasining taqqoslanishi.[4]

Viloyat	Jami aholi soni	Shahar aholisi	Qishloq aholisi	Urbanizatsiya darajasi	Tahliliy izoh
Farg‘ona viloyati	4 062 ming kishi	2 309 ming kishi	1 752 ming kishi	56,9 %	Sanoat, transport va xizmat ko‘rsatish tarmoqlari urbanistik rivojlanishga kuchli ta’sir qilmoqda.
Andijon viloyati	3 424,4 ming	1 788,9 ming	1 635,5 ming	52,2 %	Aholi zichligi yuqori, shahar va qishloq aholi joylashuvi

[4] Farg‘ona viloyati bo‘yicha 2024-yil 1-yanvar holatiga shahar aholisi 2 309 ming kishi, urbanizatsiya darajasi 56,9 % bo‘lgan; Andijon viloyatida 2024-yil yanvar–iyun holatiga shahar aholisi 1 788,9 ming kishi, ulushi 52,2 % bo‘lgan; Namangan viloyatida 2024-yil boshida shahar aholisi 1 989 ming kishi, ulushi 64,9 % bo‘lgan.

	kishi	kishi	kishi		nisbatan muvozanatli.
Namangan viloyati	3 066 ming kishi	1 989 ming kishi	1 077 ming kishi	64,9 %	Shahar aholisi ulushi yuqori bo‘lib, urbanizatsiya jarayoni jadalligi bilan ajralib turadi.

Farg‘ona vodiysi viloyatlarida urbanizatsiya darajasi, foizda

Diagrammadan ko‘rinib turibdiki, Farg‘ona vodiysida urbanizatsiya darajasi bo‘yicha Namangan viloyati yetakchi o‘rinda turadi. Bu holat viloyatda shahar aholisi ulushining yuqoriligi, shaharchalar sonining ko‘pligi hamda xizmat ko‘rsatish va ishlab chiqarish tarmoqlarining hududiy markazlarda jamlanganligi bilan izohlanadi. Farg‘ona viloyati urbanistik rivojlanishda sanoatlashgan hudud sifatida ajralib turadi. Ayniqsa, Farg‘ona, Qo‘qon, Marg‘ilon kabi tarixiy va sanoat markazlari viloyat urbanizatsiyasining asosiy tayanch nuqtalari hisoblanadi.

Andijon viloyatida urbanizatsiya darajasi boshqa ikki viloyatga nisbatan pastroq ko‘rinsa-da, bu hududda aholi zichligi yuqori bo‘lgani sababli shaharlar atrofidagi qishloq joylar ham iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan shaharlarga kuchli bog‘langan. Bu esa Andijonda urbanistik jarayonlar faqat yirik shaharlar doirasida emas, balki shahar atrofi hududlari orqali ham rivojlanayotganini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, Farg‘ona vodiysida urbanistik jarayonlarning hududiy xususiyatlari shundan iboratki, bu jarayonlar alohida shaharlar rivoji bilangina cheklanmay, balki viloyatlararo iqtisodiy aloqalar, transport yo‘nalishlari, aholi zichligi va mehnat resurslarining hududiy taqsimlanishi bilan uzviy bog‘liq holda kechmoqda. Shu sababli Farg‘ona vodiysida urbanizatsiyani boshqarishda shaharlar infratuzilmasini rivojlantirish, transport tizimini takomillashtirish, ekologik muammolarni kamaytirish va kichik shaharlarning iqtisodiy salohiyatini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Farg‘ona vodiysida urbanistik jarayonlarning shakllanishi va hududiy rivojlanish xususiyatlarini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, ushbu hudud O‘zbekistonning eng muhim demografik, iqtisodiy va ijtimoiy makonlaridan biri hisoblanadi. Vodiyning tabiiy-geografik joylashuvi, aholi zichligi, tarixiy shakllangan shaharlar tizimi, sanoat va transport tarmoqlarining rivojlanishi urbanizatsiya jarayonlariga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Farg‘ona vodiysida urbanizatsiya jarayonlari bir xil sur’atda kechmaydi. Namangan viloyatida shahar aholisi ulushi nisbatan yuqori bo‘lib, bu hududda shaharchalar tizimining kengayishi va xizmat ko‘rsatish sohalarining rivojlanishi urbanistik o‘sishga ta’sir qilmoqda. Farg‘ona viloyatida urbanizatsiya sanoat markazlari, transport yo‘llari va tarixiy shaharlar negizida shakllangan. Andijon viloyatida esa aholi zichligi yuqori bo‘lgani sababli urbanistik jarayonlar shahar atrofi hududlari va qishloq-shahar aloqalari orqali namoyon bo‘lmoqda.

Farg‘ona vodiysida shaharlar tizimining rivojlanishi faqat yirik shaharlar bilan cheklanib qolmay, balki kichik va o‘rta shaharlar, shaharchalar hamda shahar atrofi hududlari

bilan uzviy bog‘liqdir. Aholining tabiiy o‘sishi, ichki migratsiya, mehnat resurslarining hududiy taqsimlanishi va infratuzilma tarmoqlarining kengayishi urbanistik jarayonlarning asosiy omillari sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Shuningdek, vodiyda urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi ayrim muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Jumladan, yer resurslarining cheklanganligi, transport yuklamasining ortishi, ekologik bosim, kommunal infratuzilmaga talabning kuchayishi va shaharsozlik rejalashtirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu sababli Farg‘ona vodiysida urbanistik rivojlanishni boshqarishda hududiy rejalashtirish, transport tizimini takomillashtirish, ekologik barqarorlikni ta’minlash va kichik shaharlarning iqtisodiy salohiyatini oshirish muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Umuman olganda, Farg‘ona vodiysida urbanistik jarayonlar aholining joylashuvi, ishlab chiqarish kuchlari, infratuzilma va ijtimoiy-iqtisodiy aloqalar bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlanmoqda. Kelgusida vodiy shaharlarining barqaror rivojlanishini ta’minlash uchun yirik shaharlar bilan bir qatorda kichik va o‘rta shaharlarni ham kompleks rivojlantirish, aholiga qulay yashash muhiti yaratish hamda urbanizatsiya jarayonlarini ilmiy asoslangan holda boshqarish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida. PF-158-son Farmon, 2023-yil 11-sentabr. Ushbu strategiyada hududlarni kompleks rivojlantirish, urbanizatsiya strategiyasini amalga oshirish va urbanizatsiya darajasini 60 foizga yetkazish vazifalari belgilangan.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. O‘zbekiston Respublikasining demografik holati. 2024-yil yanvar–dekabr. Statistik press-reliz, 2025-yil. Manbada 2025-yil 1-yanvar holatiga respublika aholisi, shahar va qishloq aholisi soni keltirilgan.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. O‘zbekiston Respublikasining demografik holati. 2024-yil yanvar–iyun. Statistik press-reliz, 2024-yil. Manbada shahar aholisi va qishloq aholisi tushunchalariga statistik izoh berilgan.
4. Farg‘ona viloyati hokimligi. Farg‘ona viloyatida doimiy aholi soni 4 123,6 mingga yetdi. 2024-yil 1-oktabr holati bo‘yicha. Manbada Farg‘ona viloyatining jami aholisi, shahar va qishloq aholisi soni keltirilgan.
5. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi. Farg‘ona viloyatining demografik holati. 2024-yil. Manbada 2024-yil 1-yanvar holatiga Farg‘ona viloyati aholisi, shahar aholisi ulushi va qishloq aholisi haqida ma’lumot berilgan.
6. Namangan viloyati statistika boshqarmasi. Hududlar kesimida 2024-yil boshiga doimiy aholi soni. 2024-yil 11-yanvar. Manbada O‘zbekiston hududlari, jumladan Andijon va Namangan viloyatlarining doimiy aholisi soni keltirilgan.
7. Farg‘ona viloyati statistika boshqarmasi. Farg‘ona viloyati bo‘yicha statistik ma’lumotlar. 2024–2026-yillar. Manbada demografiya, sanoat, xizmatlar, qurilish va hududiy rivojlanishga oid statistik ko‘rsatkichlar berilgan.
8. Soliyev A.S. O‘zbekiston geografiyasi. Toshkent: Universitet, 2014. Ushbu adabiyotdan Farg‘ona vodiysining iqtisodiy-geografik o‘rni, aholi joylashuvi va shaharlar tizimini nazariy yoritishda foydalanish mumkin.
9. Qayumov A.A., Safarov I.N., Tillaboyeva M. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya. Toshkent: O‘zbekiston, 2019. Mazkur manba urbanizatsiya, hududiy rivojlanish va aholining joylashuv qonuniyatlarini tushuntirishda qo‘llaniladi.
10. To‘xliyev N., Abdullayeva T. O‘zbekiston iqtisodiyoti va hududiy rivojlanish asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. Ushbu adabiyotdan hududiy rivojlanish, iqtisodiy salohiyat va ishlab chiqarish kuchlarining joylashuvi masalalarini yoritishda foydalanish mumkin.